

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 16 juni 2021

Mål nr

Ö 5975-20

PARTER

Klagande

Socialnämnden i Danderyds kommun

Box 28

182 11 Danderyd

Ombud: Advokat A-CJ

Motpart

EL

Ombud: Advokat TS

SAKEN

Avvisande av talan

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2020-10-21 i mål Ö 7510-20

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

Socialnämnden i Danderyds kommun ska ersätta EL för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 4 631 kr, avseende ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för detta beslut.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Socialnämnden i Danderyds kommun har yrkat att Högsta domstolen ska avvisa ELs talan.

EL har bestritt yrkandet. Hon har yrkat ersättning för rättegångskostnad i Högsta domstolen.

SKÄL

Bakgrund

1. A föddes den 31 augusti 2015 i Kalifornien. Det skedde genom ett surrogatarrangemang. Amerikansk domstol förklarade att EL ska vara rättslig förälder till A i enlighet med det avtal som hon hade ingått med surrogatmodern. Det amerikanska beslutet gäller i Sverige (se ”Det kaliforniska surrogatarrangemanget” NJA 2019 s. 504).
2. EL är därmed att anse som As mor. Faderskapet för A har fastställts, vilket innebär att A också har en far. Föräldrarna är inte gifta med varandra och var det inte heller när A föddes. I folkbokföringen har Skatteverket registrerat EL som vårdnadshavare för A.

3. Socialnämnden i Danderyds kommun menar att det inte med moderskapet följer att EL även är As vårdnadshavare. Enligt socialnämnden har A två rättsliga föräldrar men ingen vårdnadshavare. Han är därför enligt socialnämndens beslut placerad växelvis hos föräldrarna med stöd av socialtjänstlagen.

4. EL har väckt talan mot socialnämnden och med hänvisning till 13 kap. 2 § rättegångsbalken yrkat att det ska fastställas att hon är vårdnadshavare för A. Socialnämnden har begärt att talan ska avvisas, eftersom nämnden anser sig inte kunna vara part i målet.

5. Frågan är alltså om EL i denna situation kan föra en fastställsetalan enligt rättegångsbalken avseende vårdnaden om A och om denna talan i så fall kan riktas mot socialnämnden. Såväl tingsrätten som hovrätten har gjort bedömningen att hennes talan ska tas upp till prövning.

En fastställsetalan kan föras

6. Enligt 13 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken får en talan om fastställelse av om ett visst rättsförhållande består eller inte består tas upp till prövning om ovisshet råder om rättsförhållandet och detta leder till förfång för käranden. Av paragrafens tredje stycke framgår att om det finns andra bestämmelser om att en fastställsetalan får tas upp, så gäller i stället de bestämmelserna.

7. I föräldrabalken finns en omfattande och detaljerad reglering av hur och under vilka förutsättningar som en vårdnadstalan kan föras. Någon bestämmelse som tar hand om den i målet aktuella situationen finns emellertid inte.

8. Regleringen i föräldrabalken kan inte anses som uttömmande i den meningen att den utesluter möjlighet att föra talan om vårdnaden i ett fall som på detta sätt inte har förutsetts i balken och som bestämmelserna där alltså inte

syftar till att reglera (jfr ”Fastställsetalan om faderskap och moderskap” NJA 2007 s. 684). Att en fastställsetalan om vårdnaden då kan föras med stöd av rättegångsbalken kan inte anses oförenligt med grunderna för föräldrabalken. Varje barn har enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran, och föräldrabalken utgår från att det ska finnas en vårdnadshavare som tillgodoser dessa behov.

9. När det saknas andra bestämmelser som kan ge möjlighet att bestämma vem som är vårdnadshavare, måste man falla tillbaka på den allmänt tillämpliga regleringen i 13 kap. 2 § rättegångsbalken. Vårdnad utgör ett sådant rättsförhållande som kan vara föremål för rättegång enligt den paragrafen.

10. EL kan alltså föra en fastställsetalan om vårdnaden om A med stöd av 13 kap. 2 § rättegångsbalken, om också förutsättningarna i övrigt för detta är uppfyllda enligt den bestämmelsen.

Talan kan föras mot socialnämnden

11. Ett beslut om vårdnaden om ett barn är som princip generellt bindande. Föräldrabalkens reglering bygger på synsättet att bara den som har närmast intresse i saken får delta i processen eller är skyldig att göra det. De intressen som andra kan ha tas tillvara genom den officialprövning som rätten ska göra.

12. As far har i och för sig ett särskilt intresse i vårdnaden om A. Nu handlar det emellertid i detta läge bara om huruvida EL som mor till A ska fastställas vara As vårdnadshavare. Enligt 6 kap. 3 § föräldrabalken står ett barn från födseln under moderns vårdnad om föräldrarna – såsom i detta fall – inte är gifta med varandra. Faderns roll i vårdnaden blir en senare fråga (jfr 6 kap. 4 och 5 §§).

13. Socialnämnden har visserligen inte någon i lagen uttryckligen reglerad rätt eller skyldighet att vara part i ett mål som detta. Det kan dock konstateras att socialnämnden har getts en lagstadgad och långtgående skyldighet att verka för att de barn som befinner sig i kommunen växer upp under trygga och goda förhållanden. Det rör sig inte bara om ett yttersta ansvar enligt sociallagstiftningen utan också i flera avseenden om ett tydligt ansvar enligt föräldrabalken för den civilrättsliga frågan om vårdnaden.

14. Av särskild betydelse i sammanhanget är att socialnämnden har ett ansvar att lösa vårdnaden för de barn som av olika anledningar står utan någon vårdnadshavare. Det kommer till uttryck bl.a. vid överflyttande av vårdnad till särskilt förordnad vårdnadshavare när vårdnadshavarna är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden eller när vårdnadshavaren har avlidit (6 kap. 8 a och 9 §§ föräldrabalken).

15. Mot denna bakgrund måste socialnämnden – trots nämndens egen uppfattning – anses ha ett så nära intresse i saken att EL kan föra en fastställsetalan mot nämnden.

Sammanfattande bedömning

16. Regleringen i föräldrabalken hindrar inte att EL för en fastställsetalan enligt 13 kap. 2 § rättegångsbalken om vårdnaden om A och riktar denna talan mot socialnämnden. Med hänsyn till socialnämndens inställning står det klart att det råder ovisshet om vem som är vårdnadshavare för A och att denna ovisshet är till förfång för EL. En fastställsetalan är också lämplig.

17. Som tingsrätten och hovrätten har funnit ska ELs talan alltså tas upp till prövning. Socialnämndens överklagande ska därför avslås.

18. Vid denna utgång ska socialnämnden ersätta ELs rättegångskostnad.
Begärt belopp är skäligt.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Ann-Christine Lindeblad,
Dag Mattsson (referent), Malin Bonthron och Johan Danelius
Föredragande har varit justitiesekreteraren Karin Lundqvist